

FINANCIËLE SECTOR

Kunstmest, propaganda en Poetins oorlogsbank: de Russische miljarden in Nederland

Sonny Motké Gaby de Groot Joris Polman Johan Leupen 20 mrt 06:00

Van propaganda tot de oorlogsbank van Poetin, van kunstmest tot Russische staatstelecom: het wordt allemaal vanuit Nederland bediend. In totaal staat er ruim €80 mrd aan Russisch vermogen in Nederland geparkeerd, blijkt uit onderzoek van het FD.

Uit een inventarisatie van deze krant, in samenwerking met Company.info, volgt dat 3800 Nederlandse vennootschappen een Russische connectie hebben. Illustratie: iStock/FD Studio

In het kort

- Russen hebben ruim €80 mrd aan vermogen geparkeerd in Nederland, blijkt uit onderzoek van het FD.
 - Zeker €45 mrd is gelieerd aan personen en organisaties die op de zwarte lijst van de EU staan.
 - Het FD dook onder meer in Russische kunstmest, een telecombedrijf en Poetins oorlogsbank.
-

In Nederland staat ruim €80 mrd aan vermogen dat te koppelen is aan Russische ondernemingen. Meer dan de helft daarvan is gelieerd aan een handjevol oligarchen en bedrijven die op de sanctielijsten staan van de Europese Unie. Daaronder zijn ook staatsbedrijven, zoals industrieel concern Rostec en oliemaatschappij Rosneft, waarvan de bestuursvoorzitters zijn bestraft. Dit blijkt uit onderzoek van Het Financieele Dagblad in samenwerking met databedrijf Company Info. Van de Russische propagandamachine tot kunstmest, van Poetins oorlogsbank tot staatstelecom, een belangrijk deel blijkt vanuit Nederland te worden bediend, zo laten de cijfers zien.

Maar liefst € 45 mrd aan bezit valt te herleiden tot gesanctioneerde Russen. Het contrast met de tegoeden die Nederland tot nu heeft bevroren onder de sancties is groot: Nederlandse banken, trustkantoren en andere instellingen hebben volgens De Nederlandsche Bank vooralsnog €200 mln aan Russisch tegoed geblokkeerd. Dat bedrag betreft echter alleen banksaldo's, en experts vermoeden dat Russische oligarchen inmiddels vele miljarden aan aandelen in Nederland hebben staan waar ze niet meer bij kunnen.

Zelf hierheen gelobbyt

Sanctierechtadvocaat Yvo Amar kijkt niet op van de Russische vermogensberg. 'De Nederlandse politiek kijkt nu met veel argwaan naar trustkantoren en het hele ecosysteem van adviseurs dat die Russen heeft bediend. Maar dit zijn natuurlijk niet allemaal foute bedrijven. En Buitenlandse Zaken heeft dat geld hier zelf heen gelokt met fiscale roadshows en driftig gelobby op de ambassade in Moskou. Dit is ons niet overkomen.'

Wel heeft het hem 'enorm verbaasd' hoe traag Nederland op gang komt met het bevriezen van 'fout' geld, en hoe chaotisch het hele proces verloopt: 'Sancties vallen of staan met snelheid. Een bank of trustkantoor moet onverwijld melden om te voorkomen dat er geschoven kan worden. Dan vind ik het vreemd dat de tussenstanden blijven binnendruppelen. Dat DNB weken later kennelijk nog niet het overzicht heeft.' Wat het proces volgens Amar bemoeilijkt, is dat het voor de trustkantoren zelf ook lastig te achterhalen valt wie de uiteindelijke belanghebbende is: 'Het is nog maar de vraag of ze zien wie de structuur daadwerkelijk drijft.'

Fiscale sluiproute

Dat Russische bedrijven in Nederland vennootschappen oprichten, heeft van oudsher een fiscale reden. Een belastingverdrag tussen beide landen waarborgde gunstige aanslagtarieven voor dividenden, royalty's en rentes. Samen met Cyprus en Luxemburg behoort Nederland tot de top-3 van Europese belastingparadijzen, die Russen gebruiken als toevluchtsoord of doorstroomlocatie voor hun kapitaal.

Niemand minder dan president Poetin zelf heeft deze fiscale sluiproute per 1 januari afgesneden; vanwege diens frustratie over de kapitaalvlucht en het mislopen van belastinginkomsten zegde Rusland het verdrag met Nederland op. Met Cyprus en Luxemburg heeft het Kremlin na heronderhandeling wel verdragswijzigingen doorgevoerd.

Grote vraag is hoeveel Russische tegoeden in Nederland zijn blijven staan: de meest recente jaarverslagen geven alleen het beeld per eind 2020. Sommige bedrijven hebben eind vorig jaar bezit afgestoten of een tussentijdse winstuitkering gedaan. Dat betreft in elk geval Gazprom, en de eveneens in staatshanden zijnde uraniumproducent Uranium One. Een vennootschap met daarin een belang in Tele2 Russia is begin januari zelfs ontbonden. In de bedrijfsstructuur van dit telecombedrijf komen zeven gesanctioneerde Russen voor.

Foto: Laia Solanellas/Bloomberg

Steenrijk

In totaal trof het FD in de data achttien partijen aan die op de Europese sanctielijsten staan: veertien zeer vermogende personen, en vier financiële instellingen: Sogaz, VTB Bank, Bank Rossiya en Gazprombank.

De gesanctioneerde individuen zijn een groep steenrijke mannen, doorgaans aangeduid als oligarchen, die hun vermogen opbouwden na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie begin jaren negentig. Veel staatsbedrijven werden geprivatiseerd en kwamen tegen hoge kortingen in handen van zakenlieden met goede politieke connecties. De nu met sancties bestrafte Russen ontkennen overigens steevast nauwe banden met het Kremlin te hebben.

De Russische bedrijven met het meeste bezit in Nederlandse vennootschappen zijn staatsaardgasconcern Gazprom, supermarktbedrijf X5 Retail Group en de op het Damrak beursgenoteerde telecomreus Veon. Deze laatste twee firma's zijn in handen van vier gesanctioneerde miljardairs, waarvan Mikhail Fridman het rijkst is, met volgens Forbes een vermogen van \$12,1 mrd. Fridman en zijn partners zitten ook aan het stuur bij Amsterdam Trade Bank, een op de Zuidas gevestigde zakenbank die onderwerp is van [een lopend witwasonderzoek](#) van het Openbaar Ministerie.

Mediabedrijven

Onder de bestrafte Russen bevinden zich ook ceo's van Russische mediabedrijven. Zoals Tigran Khudaverdyan, tot afgelopen week plaatsvervangend topman van internetzoekmachine Yandex, ook wel omschreven als 'het Russische Google'. Volgens de EU speelt Yandex een sleutelrol bij het verbergen van online informatie over de oorlog in Oekraïne. Om eenzelfde reden is Vladimir Kiriienko, topman van social media-platform VK, op de Europese strafbank gezet. Het op Wall Street beursgenoteerde Yandex heeft zijn hoofdzetel in Amsterdam, waar voor €6,1 mrd aan bezit op de bedrijfsbalans staat.

Andere gesanctioneerde bestuursvoorzitters wier werkgever bezit in Nederland heeft staan zijn Sergei Chemezov en Igor Sechin. Zij zijn de hoogste baas bij bedrijven in handen van de Russische staat. Voormalig KGB-agent Chemezov is topman van Rostec, dat onder meer wapens produceert. Sechin werkt voor oliebedrijf Rosneft, en was in het verleden vice-premier. Sechin wordt een grote machtspositie toegedicht, blijkt ook uit een paar opmerkelijke bijnamen: zo wordt hij 'de Russische Darth Vader' en 'grijze kardinaal van het Kremlin' [genoemd](#).

Dans ontspringen

Er zijn ook oligarchen met stevige belangen in Nederland die niet door de EU zijn gesanctioneerd en — vooralsnog — de dans ontspringen. Meest opmerkelijke naam is Vagit Alekperov, een oud-topambtenaar op het Sovjet-ministerie van olie en gas, die nu eigenaar is van Lukoil. Deze oliemaatschappij geniet ook bekendheid als hoofdsponsor van voetbalclub Spartak Moskou. Op een kantooradres nabij station Amsterdam-Zuid staat voor €11,9 mrd aan internationale activiteiten geregistreerd, waaronder meer dan 250 tankstations in de Benelux. Veertien kilometer verderop, op de Schiphol Boulevard, staan €3,1 mrd aan buitenlandse belangen geparkeerd van Volga-Dnepr, een in vrachtluchten gespecialiseerde luchtvaartmaatschappij. Dit bedrijf is eigendom van Alexei Isaikin, een voormalig kolonel in het Sovjet-leger, die verantwoordelijk was voor het afsluiten van vliegtuigcontracten. En dan is er nog Sergei Gordeev, een vastgoedmiljardair die tot 2010 ook carrière maakte als politicus. Hij bezit de meerderheid van beursgenoteerde huizenbouwer PIK Group, maar ook Plaza Group, een ontwikkelaar gespecialiseerd in — onder meer — 'noodlijdende projecten' in de regio-Moskou. In Nederland staat €1,1 mrd bezit van Plaza.

Rode vlaggen

Grootste Russische ondernemingen met belangen in Nederland en gelieerde oligarchen en bedrijven op de EU-sanctielijst

Balanstotaal in Nederland per ultimo 2020

'Nog' geen sancties

Russische onderneming	Balanstotaal in Nederland per ultimo 2020 in € mrd	Gelieerde Russische partijen
Gazprom	17,6	Russische staat
Lukoil	11,9	Vagit Alekperov
Volga-Dnepr Logistics	3,1	Alexey Isaikin
Rosatom	2,3	Russische Staat
Plaza	1,1	Sergey Gordeev
Ozernaya Mining	0,5	Vladislav Sviblov
Mobile TeleSystems/MTS Bank	0,5	Vladimir Yevtushenkov
Novolipetsk Steel	0,4	Vladimir Lisin
Zarubezhneft	0,3	Russische staat

Grote variatie

Uit een inventarisatie van deze krant, in samenwerking met Company.info, volgt dat 3800 Nederlandse vennootschappen een Russische connectie hebben. Dat kan zijn in de vorm van Russische eigenaren of bestuurders, maar ook in adressen of deelnemingen van niet-Russische bedrijven.

Het FD werkte beknopt drie casussen uit om te illustreren wat er zoal speelt rond Russische belangen in Nederland.

Oligarch met het grootste zeiljacht ter wereld

Andrei Melnichenko is een beroemd oligarch. Niet alleen omdat hij meststoffenfabrikant EuroChem en steenkoolproducent SUEK heeft opgericht, bedrijven met een miljardenomzet. Het meest bekend is hij vanwege zijn twee superjachten, 'Motorschip A' en 'Zeiljacht A'. Dat laatste is met een lengte van 143 meter het grootste zeilschip ter wereld.

Dat zeiljacht, waar ontwerper Philippe Starck de tekeningen voor maakte en dat €530 mln waard zou zijn, is echter op 12 maart door de Italiaanse autoriteiten in de havenstad Triëst in beslag genomen. Het was een direct gevolg van de plaatsing van Melnichenko op de sanctielijst van de Europese Unie drie dagen eerder.

Volgens de EU was hij in februari met 36 andere oligarchen en zakenmensen aanwezig bij een bijeenkomst met de Russische president Vladimir Poetin, om de gevolgen van westerse sancties te bespreken die na de inval in Oekraïne onvermijdelijk zouden worden ingevoerd.

Een dag na de plaatsing op de sanctielijst maakte het Russische SUEK bekend dat Melnichenko direct als bestuurder was vertrokken en ook zijn gehele belang (92%) in het bedrijf van de hand had gedaan.

Ook kunstmestproducent EuroChem, waarvan Melnichenko enig aandeelhouder was, liet weten dat de oligarch daar per direct stopt als bestuurder en als 'belangrijkste aandeelhouder'. Of hij daar nog steeds aandeelhouder is of aan wie hij het belang heeft overgedragen, is onbekend. EuroChem, dat is gevestigd in het Zwitserse Zug, reageerde niet op vragen van het FD.

Of Melnichenko nog aandeelhouder is van het bedrijf, is ook voor Nederland relevant. Want hier zit EuroChem International Holding bv, waar diverse buitenlandse activiteiten onder hangen, zoals een kunstmestfabriek in Antwerpen. Of er bij deze bv vanwege de sanctiewetgeving sprake is van het bevriezen van vermogen is onbekend. Trustkantoor TMF, dat deze Nederlandse bv van EuroChem beheert, zegt bij monde van ceo Mark Weil geen uitspraken te kunnen doen over individuele klantrelaties.

Ondertussen is de fabriek in Antwerpen, waar 400 mensen werken, stilgelegd omdat chemiereus BASF is gestopt met het leveren van grondstoffen. Deze week riepen Belgische vakbonden hun overheid op de fabriek desnoods over te nemen om de werkgelegenheid te behouden.

Poetins oorlogsbank

Om zijn peperdure oorlogsmachine draaiende te houden, wilde Vladimir Poetin een eigen bank. In 2018 nationaliseerde het Kremlin de Promsvyazbank, kortweg PSB. Of beter gezegd, stelt de Nederlandse advocaat Jurjen de Korte, Poetin heeft PSB 'gestolen' of van deze private bank een door de staat gecontroleerde oorlogsbank te maken.

De juridische strijd die hierover ondertussen is ontstaan, doet denken aan het gevecht om het eveneens onteigende Russische oliebedrijf Yukos. Dat komt doordat de Russen ook dit conflict deels in Nederland hebben uitgevochten. En net als bij Yukos zijn de hoofdrolspelers markant. In gerechtelijke stukken, jaarrekeningen en uittreksels duiken onder anderen twee steenrijke Russische broers op: de oligarchen Dmitry en Alexei Ananiev. Verder komen we de Centrale Bank van Rusland tegen, een groep gedupeerde obligatiehouders, verschillende trustkantoren en een legertje aan Nederlandse advocaten.

Verborgen in de schaduw van Poetins lange arm valt ook nog de SVR te ontwaren, de Russische tegenhanger van de Amerikaanse inlichtingendienst CIA. Dat zit zo. Na de onteigening geeft Petr Fradkov leiding aan PSB. Hij is de zoon van Mikhail Fradkov, een vazal van Poetin die premier van Rusland was en daarna nog eens bijna tien jaar aan het hoofd stond van inlichtingendienst SVR. De vingerafdrukken van Poetins spionnen zitten overal op het PSB-dossier, beaamt advocaat De Korte, die de broers Ananiev bijstaat. 'Ik kan niet uitsluiten dat dit gesprek wordt afgeluisterd', waarschuwt hij.

Het conflict om PSB staat door de oorlog in Oekraïne opeens weer in de schijnwerpers: Poetins oorlogsbank staat op de sanctielijst van de EU. Dat roept vragen op over een zitting volgende maand bij de Amsterdamse rechtbank: PSB vordert honderden miljoenen van een ooit aan de bank gelieerde Nederlandse vennootschap genaamd Promsvyaz Capital.

In dat Nederlandse vehikel hadden de gebroeders Ananiev hun belangen in PSB ondergebracht. Maar het kan haast niet anders, denkt De Korte, dan dat de rechter vanwege de sancties concludeert dat de vordering van PSB is bevroren. Het is zelfs maar de vraag of de zitting überhaupt nog doorgaat.

Op de balans van Promsvyaz Capital staat nog €766 mln, blijkt uit de laatste, in 2020 gedeponeerde jaarrekening. Of dat geld er nog is? De Korte zegt het niet te weten. Volgens Company.info, een website met bedrijfsinformatie, kampt de vennootschap van de gebroeders Ananiev met een negatieve solvabiliteit van 282,15%.

Zeven gesanctioneerde Russen in één Nederlandse bv-structuur

Nederland is door Russische bedrijven veel gebruikt voor joint-ventures en andere samenwerkingsverbanden. Zo ook als in 2013 het Zweedse telecombedrijf Tele2 de Russische activiteiten aan Russische investeerders verkoopt. Na een aantal transacties bezitten deze partijen na 2014 via vier Nederlandse bv's 55% van Tele2 Rusland. Onder de nieuwe aandeelhouders bevinden zich staatsbank VTB, Bank Rossiya waar oligarchen Yuri Kovalchuk en Nikolai Shamalov de scepter zwaaien, en Alexei Mordasjov: de meest vermogende man van Rusland.

In datzelfde jaar worden echter zowel VTB Bank als de twee oligarchen van Bank Rossiya op de sanctielijst van de Europese Unie geplaatst vanwege hun betrokkenheid bij de crisis in Oekraïne en de annexatie van de Krim door Rusland. Twee jaar later wordt Bank Rossiya ingeruild als aandeelhouder voor een investeringsmaatschappij van Kovalchuk en zijn vrouw.

De structuur blijft jaren bestaan totdat in 2020 het belang wordt verkocht aan staatsbedrijf Rostelecom. De opbrengst van zo'n \$2 mrd is daarna in de Nederlandse bv's blijven staan. Of dat nog steeds zo is, is niet bekend. De laatst bekende jaarverslagen zijn van 2020.

Nederlandse bestuurders die actief zijn bij deze structuur willen niets zeggen, ook niet over de betrokken partijen die onlangs op de sanctielijst zijn gezet: Alexei Mordasjov, Andrei Kostin van VTB, Bank Rossiya en verzekeraar Sogaz.

Zo geeft de Haagse bedrijfsadviseur Paul Dekker aan geen nut te zien in het beantwoorden van vragen. Hij is sinds 2018 bestuurder van ABR Investments en Invintel, waar vier gesanctioneerde partijen bij zijn betrokken of zijn geweest.

Advocaat Diederik Kramer uit Oosterbeek, die tot eind 2019 bestuurder was bij Nederlandse Tele2-bv's die ook op het adres van zijn advocatenkantoor waren ingeschreven, is iets spraakzamer. Over de partijen op de sanctielijsten zegt hij dat 'we alles altijd goed tegen het licht hebben gehouden'. Voor overige vragen verwijst hij naar trustkantoor JTC dat de bedrijven nog zou beheren.

Directeur Eke Verbeke van JTC, die zelf ook bestuurder was van twee Tele2-vennootschappen, wil niet meer kwijt dan dat het kantoor zich aan alle wet- en regelgeving houdt, inclusief sanctiewetgeving.
